

ЮРИДИЧНІ МЕХАНІЗМИ ПРИТЯГНЕННЯ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ВИЩИХ ПОСАДОВИХ ОСІБ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ЗА ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

THE LEGAL MECHANISMS OF HOLDING SENIOR OFFICIALS OF THE RUSSIAN FEDERATION ACCOUNTABLE FOR THE COMMITMENT OF THE CRIME OF AGGRESSION AGAINST UKRAINE

Радь П.В., студент кафедри міжнародного права
Львівський національний університет імені Івана Франка

Зубарева А.Є., к.ю.н.,
доцент кафедри міжнародного права
Львівський національний університет імені Івана Франка

Стаття присвячена механізмам притягнення до відповідальності вищих посадових осіб Російської Федерації за вчинення злочину агресії проти України. У ході дослідження встановлено, що існує декілька потенційних способів покарати винних у вчиненні злочину агресії проти України. Проаналізовано можливості Міжнародного кримінального суду мати юрисдикцію у випадку російсько-української війни, а також встановлено, що Міжнародний кримінальний суд не зможе покарати винних.

Також було розглянуто можливість створення міжнародного судового органу, націленого на кримінальне переслідування винних у вчиненні злочину агресії, за допомогою Ради Безпеки ООН. Встановлено, що незважаючи на ефективність такого підходу, право вето, яким володіє Російська Федерація не дасть змогу втілити його на практиці.

Проаналізовано можливість створення національного трибуналу для кримінального переслідування російських лідерів. Встановлено, що даний трибунал суперечитиме принципу імунітету, який випливає зі звичаєвого права, а також положенням Конституції України.

Окрім того, розглянуто можливість створення гібридного трибуналу, який базуватиметься на основі договору між Україною та ООН. Встановлено, що за допомогою такого підходу ніколи не розглядали злочин агресії, а також встановлено, що даний підхід не вирішує питання легітимності трибуналу.

Наостанок було проаналізовано міжнародного трибуналу через Генеральну Асамблею ООН. Встановлено, що Генеральна Асамблея не може створювати судові органи, рішення яких будуть обов'язковими для неї самої, проте з теоретичної точки зору можливе створення трибуналу на основі договору між Україною та ООН на запит Генеральної Асамблеї до Генерального Секретаря. Доведено, що даний підхід дозволить обійти принцип імунітету і відповідатиме тим ознакам, якими повинен володіти міжнародний трибунал. Проте з огляду на політичну волю, саме від якої залежатиме встановлення такого судового органу, реалізація цієї концепції передбачає значні труднощі.

Ключові слова: Міжнародний кримінальний суд, Міжнародний суд ООН, Рада Безпеки, Генеральна Асамблея, міжнародний трибунал, принцип імунітету, притягнення до відповідальності, Україна.

This article is devoted to mechanisms of holding Russian senior officials accountable for the commitment of the crime of aggression against Ukraine. The study found that there are several potential ways of restoring justice in the case of Russia's unprovoked aggression against Ukrainian state. Firstly, the International Court of Justice was analyzed. The powers of the International Criminal Court to have jurisdiction over the Russo-Ukrainian War were taken under scrutiny. It was found that the International Court of Justice is not capable of prosecuting Russian officials for the crime of aggression because neither Ukraine, nor Russia is a State Party to the Rome Statute.

The article analyzed the creation of an international tribunal by the United Nations Security Council. It was found that such an approach could be acceptable, as it does not imply issues of legitimacy, but due to the fact that the Russian Federation holds a seat of a permanent member of the Security Council, it can definitely use its veto power in order to block any initiatives aimed at prosecuting its officials.

The creation of a national tribunal was also analyzed. The study found that such a tribunal cannot hold Russian leaders accountable because of the principle of immunity. In addition, the Constitution of Ukraine has its restrictions, according to which, establishment of extraordinary and special courts is not permitted.

In this research, hybrid tribunal as a possible mechanism of restoring justice was also analyzed. It was stated that a hybrid tribunal has its significant drawbacks: such a mechanism has never covered crimes of aggression, and it implies problems of legitimacy as well.

Finally, the creation of the special tribunal via the United Nations General Assembly was analyzed. The article found that the General Assembly cannot create juridical bodies, but it can activate the proper international exercise of an already existing jurisdiction under international customary law. Such a tribunal should be based on a treaty between the United Nations and Ukraine on the request of the General Assembly in order to be considered truly international. It means that the tribunal would be established under international law and it would constitute the will of the international community. Despite the overall possibility of establishing such a juridical body, problems related to the political will of members of the international community would arise. It is unlikely that other states would support the creation of the tribunal because of unwillingness to set up precedent, which would constitute danger for any politician who resorts to coercive means in order to reach their objectives.

Key words: International Criminal Court, International Court of Justice, Security Council, General Assembly, international tribunal, principle of immunity, prosecution, Ukraine.

Постановка проблеми. У світлі російського вторгнення в Україну гостро постало питання про відновлення справедливості та притягнення до відповідальності винних у вчиненні злочинів на території України, зокрема, і злочину агресії. Увага міжнародно-правової спільноти прикута до подій в Україні, і від результатів російсько-української війни залежатиме майбутнє теперішнього міжнародно-правового порядку. Росія грубо порушила як норми договірного права, які містяться, зокрема, у Статуті ООН, так і норми звичаєвого права, тож наша держава зосередила значні зусилля на тому, аби покарати причетних до вчинення злочину агресії.

Актуальність даного дослідження полягає в тому, що міжнародно-правова спільнота постала перед непростим вибором не лише стосовно розроблення юридичного механізму, який би дозволив притягнути до відповідальності російських вищих посадових осіб, але і його реалізації. Злочин агресії, маючи специфічну природу, в умовах російського вторгнення не дає можливості створити широкий юридичний інструментарій, який би дозволив покарати винних. Для того, аби оцінити те, наскільки можливим є притягнення до відповідальності російського керівництва, необхідний детальний аналіз усіх потенційних механізмів реалізації цього процесу.

Метою дослідження є аналіз можливих юридичних механізмів притягнення до відповідальності російських високопосадовців за вчинення злочину агресії проти України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На жаль, у вітчизняній юридичній науці питання притягнення до відповідальності за злочин агресії не є ґрунтовно дослідженим, тому підґрунтям даного дослідження стали рішення Міжнародного суду ООН, Міжнародного трибуналу щодо колишньої Югославії, Міжнародного трибуналу у справах Руанди, резолюції Ради Безпеки та Генеральної Асамблеї ООН, а також напрацювання таких зарубіжних вчених як К. Кресс, Д. Джинкс, Ш. Хобе, А. Нуссбергер, Дж. Трахан, У. Хетевей, М. Каяньєлло, Дж., Іллумінаті, С. Швель, Д. Гілфойл, М. Шмідт та інших.

Виклад основного матеріалу. У пункті 1 статті 8 bis Римського статуту Міжнародного кримінального суду міститься наступне визначення поняття злочину агресії: «Для цілей цього Статуту «злочин агресії» означає планування, підготовку, ініціювання або вчинення особою, яка спроможна фактично здійснювати контроль за політичними чи військовими діями держави або керувати ними, акту агресії, який за своїм характером, тяжкістю та масштабами є грубим порушенням Статуту Організації Об'єднаних Націй». Та ж сама стаття надає перелік дій, які незалежно від оголошення війни, кваліфікують відповідно до резолюції 3314 (XXIX) Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй від 14 грудня 1974 року як акти агресії. Такі дії як вторгнення або напад збройних сил держави на територію іншої держави; бомбардування збройними силами держави території іншої держави; блокада портів; напад на сухопутні, морські або повітряні сили; дія держави, яка дозволяє, щоб її територія, яку вона надала у розпорядження іншої держави, використовувалась цією державою для вчинення агресії проти третьої держави; направлення державою або від імені держави озброєних банд, груп іррегулярних сил або найманців [1].

Міжнародний суд ООН 16 березня 2022 року прийняв наказ щодо застосування тимчасових заходів у справі України проти РФ «Щодо звинувачень у вчиненні геноциду відповідно до Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього», в якому закликав Російську Федерацію негайно припинити військові операції [2]. Проте Міжнародний кримінальний суд, юрисдикція якого є найбільш оптимальною опцією для розслідування злочину агресії, не зможе зробити цього у випадку російсько-української війни, адже Україна і Російська Федерація не ратифікували Римський статут Міжнародного кримінального суду [3, с. 5]. Часткове визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду у 2014-2015 роках дає змогу розслідувати злочин геноциду, злочини проти людяності і воєнні злочини, вчинені на території України, проте не злочин агресії, що робить кримінальне переслідування російського вищого політичного і військового керівництва неможливим [4].

У випадку, коли Міжнародний кримінальний суд не може розслідувати злочин агресії, необхідний аналіз альтернативних механізмів притягнення до відповідальності. Одним з потенційних механізмів є створення національного трибуналу відповідно до українського законодавства. Незважаючи на те, що українське законодавство, як і законодавство інших держав, допускає кримінальне переслідування за злочин агресії в національних судах, покарати представників вищого ешелону влади Російської Федерації буде практично неможливо [4].

Головною перешкодою є принцип імунітету. Як вказує Клаус Кресс: «Більш-менш послідовною є думка, що традиційний звичаєвий імунітет глави держави *ratione personae* застосовується в національному провадженні щодо злочинів за міжнародним правом.» Він продовжує цю думку наступними словами: «Міжнародне звичаєве

право не сформулювало виняток у міжнародному кримінальному праві щодо права імунітету держави *ratione personae* для цілей національного кримінального провадження [5, с. 16].» Це означає, що національні трибунали не можуть здійснювати юрисдикцію по відношенню до іншої держави, про що йшлося у рішенні Міжнародного суду ООН у справі «Про юрисдикційні імунітети держав» (Німеччина проти Італії, третя сторона – Греція) [6], і по відношенню до особи, яка цю державу репрезентує, «Про що йшлося у справі про ордер на арешт» (Демократична Республіка Конго проти Бельгії) [7]. Так, суд постановив, що притягнення до відповідальності міністра закордонних справ Демократичної Республіки Конго могло би бути легальним у рамках певних судів, як-от Міжнародного кримінального суду або Міжнародного трибуналу щодо колишньої Югославії, але не в рамках юрисдикції національного суду, що було б порушенням принципу імунітету, який має звичаєву природу [7].

Окрім того, варто звернути увагу на норми Конституції України. Стаття 125 Основного закону вказує наступне: «Створення надзвичайних та особливих судів не допускається [8].» Це положення є наслідком процесів, які відбувалися за часів існування Радянського Союзу, коли масово створювалися надзвичайні та спеціальні судові органи, так звані трійки, які служили тоталітарним цілям радянської влади. Внесення змін до статті 125 неможливе, адже згідно зі статтею 157 Конституції України Основний закон не може бути змінений в умовах воєнного або надзвичайного стану [8].

Іншими механізмом могло би бути створення гібридного трибуналу відповідно до рекомендації Генеральної Асамблеї ООН, який би базувався на угоді між ООН та Україною. Управління Верховного комісара ООН з прав людини визначило гібридний трибунал як судовий орган змішаного складу та юрисдикції, що охоплює як національні, так і міжнародні договори, та зазвичай діє у межах юрисдикції, де стався злочин [9, с. 1]. Прецеденти створення такого трибуналу вже були. До прикладу, у 2002 році ООН та уряд Сьєрра-Леоне підписали угоду про створення Спеціального Суду для притягнення до відповідальності осіб, які несли найбільшу відповідальність за злочини, скоєні в країні під час громадянської війни [10, с. 121]. Незважаючи на те, що Рада Безпеки у контексті даного питання прийняла резолюцію 1315 [11], в якій містився заклик до Генерального Секретаря провести переговори щодо укладення угоди між ООН та урядом Сьєрра-Леоне, Спеціальний суд у справах Сьєрра-Леоне був створений не Радою Безпеки, а в результаті проведення переговорів і укладення договору між ООН і Сьєрра-Леоне. Тобто основою для створення Спеціального суду не був Розділ VII Статуту ООН, як у випадку Міжнародного трибуналу щодо колишньої Югославії [12, с. 381], про який йтиметься нижче.

Проте створення гібридного трибуналу у випадку російсько-української війни стикнеться з декількома перешкодами. По-перше, у рамках гібридних трибуналів ніколи не розглядали справи стосовно злочину агресії, тому західні держави можуть бути дуже обережними у судовому переслідуванні міжнародних злочинців, які не мають відношення до їхньої держави та не звинувачуються в порушенні прав їхніх громадян [13]. По-друге, через вимоги передбачуваності та стабільності в кримінальному праві кожна особа може розраховувати на те, що вона в будь-який момент буде знати не тільки про те, в яких кримінальних правопорушеннях вона може бути звинувачена, але й про те, які повноваження щодо винесення рішення має той чи інший міжнародний суд чи трибунал [14, с. 1369]. Історично склалося так, що створення спеціальних судів засуджували як «правосуддя переможця», як-от у випадку Нюрнберзького чи Токійського трибуналів [15, с. 214]. По-третє, використання такого під-

ходу не дасть змогу розглядати злочин агресії виключно згідно з міжнародним правом, і відповідно позбавить можливості обґрунтування того, чому переслідування російських посадовців за злочин агресії викликає занепокоєння міжнародної спільноти в цілому [16].

У контексті даної статті необхідно також розглянути механізм створення трибуналу Радою Безпеки ООН. Одним з найбільш відомих випадків було створення Міжнародного трибуналу щодо колишньої Югославії у 1993 році. Рада Безпеки діяла згідно з Розділом VII Статуту ООН і статтею 25 Статуту ООН. Як відомо, Розділ VII дозволяє Раді Безпеки вживати заходи у ситуаціях, коли існує загроза міжнародному миру та безпеці, а стаття 25 зобов'язує членів ООН підкорятися рішенням Ради Безпеки і виконувати їх [17, с. 415]. Перед тим як прийняти Статут Трибуналу резолюцією 827 [18], Рада Безпеки прийняла серію інших резолюцій, зокрема резолюцію 808 [19], в якій закликала Генерального Секретаря приготувати проект Статуту Трибуналу для того, щоб притягнути до відповідальності осіб, відповідальних за серйозні порушення міжнародного гуманітарного права, вчинені на території колишньої Югославії починаючи з 1991 року [20, с. 227].

Також варто наголосити на тому, що Рада Безпеки відмовилася від укладення договору, адже даний підхід передбачав надто багато труднощів у контексті часу, необхідного для проведення переговорів і укладення договору. Як вже згадувалося, під час створення Міжнародного трибуналу щодо колишньої Югославії Рада Безпеки керувалася Розділом VII Статуту ООН. Стаття 41 цього Розділу вказує, що «Рада Безпеки має повноваження вирішувати, які заходи, не пов'язані з використанням збройних сил, повинні застосовуватися для виконання її рішень.» Незважаючи на те, що Рада Безпеки прямо не уповноважена створювати трибунали, Розділ VII тлумачать як такий, що надає Раді Безпеки необхідні повноваження для підтримання миру і безпеки [21, с. 420]. Деякі вчені ставили під питання легальність створення Міжнародного трибуналу щодо колишньої Югославії. Відповідно до їхньої позиції, Розділ VII не вважається достатнім елементом для забезпечення законності такого трибуналу, оскільки стаття 41 Статуту не згадує повноваження створювати юрисдикційний орган як допоміжний орган Ради Безпеки [21, с. 420]. Проте у першому рішенні Трибуналу містилась згадка про статтю 41 як основу для існування Трибуналу [22].

Схожий випадок відбувся тоді, коли був створений Міжнародний трибунал щодо Руанди. Механізм його створення багато в чому відображав механізм створення Міжнародного трибуналу щодо колишньої Югославії, а передувала цьому резолюція 955 Ради Безпеки [23]. Як показала практика, такий підхід до відновлення справедливості є досить ефективним, але не у випадку російської агресії проти України. Причина цьому – право вето Російської Федерації в головному органі ООН, яким вона безумовно скористається.

Наостанок необхідно розглянути можливість створення спеціального трибуналу через Генеральну Асамблею ООН. Проте у даному контексті відразу ж постає питання про його легальність. Як вказує, Дерек Джинкс прихильники створення трибуналу Генеральною Асамблеєю рідко формулюють правову основу для своєї позиції. Навіть якщо вони це роблять, то посилаються на статтю 22 Статуту ООН. Стаття 22 вказує, що «Генеральна Асамблея має повноваження засновувати такі допоміжні органи, які вона вважає необхідними для здійснення своїх функцій.» Варто також зауважити, що Генеральна Асамблея не має достатніх законодавчих повноважень, а її резолюції не є обов'язковими для держав-членів ООН [24, с. 304], так як згідно зі статтям 10 і 11 Генеральна Асамблея має повноваження «обговорювати» будь-які питання в рамках Статуту та «надавати рекомендації» державам членам.

Дерек Джинкс посилається на один з ранніх консультативних висновків Міжнародного суду ООН [25], у якому останній підтвердив думку, що Генеральна Асамблея відповідно до статті 22 Статуту ООН не може створювати трибунали, рішення яких будуть обов'язковими для самого органу [26].

Потенційним способом обходу даної проблеми могла би бути процедура «Єднання заради миру [27]», проте, як вказує Бет Ван Шаак, будь-які намагання створити трибунал згідно з даною резолюцією було би прямим викликом головній ролі Ради Безпеки в питаннях, які стосуються міжнародного миру та безпеки [28]. Використання даного механізму також містить під собою проблему політичної волі держав. Малоімовірно, що 2/3 членів Генеральної Асамблеї підтримають резолюцію, націлену на створення спеціального трибуналу.

Проте деякі науковці пропонують інший підхід. Клаус Кресс, Штефан Хобе та Анжеліка Нуссбергер визнають, що Генеральна Асамблея не має повноважень для створення юридичного органу в рамках своєї організаційної структури. Проте, на їхню думку, міжнародний трибунал щодо злочину агресії може бути створений двостороннім договором, укладеним між урядом України та ООН на запит Генеральної Асамблеї до Генерального Секретаря розпочати переговори щодо укладення такого договору. Автори зазначають, що злочин агресії, маючи звичаєву природу, підпадає під міжнародну кримінальну юрисдикцію. Міжнародний трибунал щодо колишньої Югославії у справі *Furundžija* безпосередньо розглянув питання імунітету, заявивши, що особи несуть особисту відповідальність, незалежно від їхньої офіційної посади, навіть якщо вони є главами держав або міністрами уряду, а статті 7 (2) і 6(2) Статуту Міжнародного кримінального трибуналу у справах Руанди беззаперечно відображають міжнародне звичаєве право [29].

У справі *Prosecutor v. Milosević* Судова палата Міжнародного трибуналу щодо колишньої Югославії розглядала таку ж проблему і встановила, що положення Статуту Трибуналу, які відхиляють імунітет, у тому числі для глав держави, відображають норму звичаєвого права, і що звичайний характер норми додатково підтверджується її інкорпорацією до великої кількості документів, а також юридичної практики [30]. Таким чином, Генеральна Асамблея не наділятиме трибунал юрисдикцією, а лише допоможе активувати належне міжнародне здійснення вже існуючої юрисдикції, встановивши спеціальний трибунал, який матиме справді універсальний характер [16].

Такий підхід також може бути корисним, коли йдеться про принцип особистого імунітету. У вже згадуваній справі Демократична Республіка Конго проти Бельгії Міжнародний суд ООН встановив, що глава держави, глава уряду або міністр закордонних справ користуються особистим імунітетом лише від юрисдикції іноземних внутрішніх судів. Проте такі імунітети не застосовуються до міжнародних кримінальних судів і трибуналів [7].

У даному контексті також постає питання про те, що робить міжнародний трибунал міжнародним. Дженніфер Трахан і Астрід Райзінгер Корачіні вказують, що для того, аби суд чи трибунал відповідав ознакам міжнародного, він має бути створеним згідно з міжнародним правом і має відображати волі всієї міжнародної спільноти. Підхід, описаний вище, відповідатиме цим двом вимогам. По-перше, трибунал буде створено на основі договору між ООН і Україною, який буде джерелом міжнародного права. По-друге, той факт, що однією зі сторін договору буде ООН відобразатиме волю всієї міжнародної спільноти притягнути до відповідальності за злочин агресії [31].

Незважаючи на вказані переваги цього підходу, сумніви викликає той факт, що Генеральна Асамблея 2/3 голосів підтримає створення трибуналу для переслідування російських високопосадовців за злочин агресії проти

України. У сьогоднішніх умовах збройні конфлікти за участі великих держав продовжують виникати, хоча вони мають дещо іншу природу. Відкриті військові зіткнення – радше виняток, ніж правило, а держави зазвичай вдаються до гібридних способів агресії, використовуючи широкий спектр інформаційних технологій для здійснення атак, відправляючи найманців у гарячі точки, спонсоруючи власні проксі-сили. Ціль таких дій – оперувати у правовій сірій зоні, не привертаючи своїми діями багато уваги з боку міжнародної спільноти. Утворення міжнародного трибуналу для переслідування російських керівників означатиме, що на лаву підсудних рано чи пізно може потрапити кожен, хто тим чи іншим чином ніс відповідальність за вторгнення в іншу державу, навіть якщо не було відкритого використання збройних сил. Тому варто очікувати, що дана концепція не знайде підтримки серед міжнародної спільноти, яка керуватиметься передусім власними політичними інтересами.

Висновки. З теоретичної точки зору існує декілька механізмів притягнення до відповідальності російських високо посадовців. Найбільш оптимальним способом відновлення справедливості було б кримінальне переслідування винних у вчиненні злочину Міжнародним кримінальним судом. Проте через те, що ні Україна, ні Російська Федерація не ратифікували Римський статут, даний механізм недоступний.

Створення міжнародного трибуналу через Раду Безпеки, як-от у випадку Міжнародного трибуналу щодо колишньої Югославії, не передбачатиме проблем з легітимністю. Проте через те, що Російська Федерація є постійним членом Ради Безпеки ООН, резолюція у підтримку створення такого судового органу ніколи не буде прийнята.

Національний трибунал, на жаль, теж не здатен покарати російських лідерів. По-перше, такий крок суперечитиме принципу імунітету, який має звичаєву природу. По-друге, українське законодавство, а точніше Конститу-

ція України, забороняє створення надзвичайних та особливих судів.

Що стосується гібридного трибуналу, то він не суперечитиме принципу імунітету, але все ж не вирішує питання легітимності. До того ж, виникають серйозні сумніви, що зарубіжні партнери підтримають даний механізм, зважаючи на те, що гібридні трибунали ніколи не розглядали злочину агресії.

У випадку російського вторгнення чи не єдиним теоретично можливим варіантом притягнення до відповідальності вищих посадових осіб Російської Федерації є створення міжнародного трибуналу за підтримки Генеральної Асамблеї ООН. Важливо наголосити, що Генеральна Асамблея не може створювати судові органи, рішення яких будуть обов'язковими для самого органу. Проте можливо створити міжнародний трибунал на основі двостороннього договору, укладеного між урядом України та ООН на запит Генеральної Асамблеї до Генерального Секретаря розпочати переговори щодо укладення такого договору. Такий крок Генеральної Асамблеї не наділятиме трибунал юрисдикцією, а лише допоможе активувати належне міжнародне здійснення вже існуючої юрисдикції, встановивши спеціальний трибунал, який матиме справді універсальний характер. Відповідно, даний механізм дозволить обійти принцип імунітету і дасть змогу трибуналу відповідати його ознакам, а саме: створення згідно з міжнародним правом і відображення волі всієї спільноти. Незважаючи на переваги такого підходу, постає питання політичної волі держав-членів ООН. Злочин агресії через свою специфічну природу є проблемним питанням для переважної більшості акторів, тому вони радше не підтримають прагнення України створити спеціальний судовий орган для покарання винних у вчиненні злочину агресії, аби не закладати основу схожим прецедентам у майбутньому. Таким чином, ми погоджуємося з авторами дослідження, проведеного на замовлення Європарламенту, що створення спеціального трибуналу є радше політичним, аніж юридичним рішенням.

ЛІТЕРАТУРА

1. Римський статут Міжнародного кримінального суду: міжнародний договір від 17 липня 1998 р. / База даних «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 08.03.2023).
2. Allegations of Genocide under the Convention of the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Ukraine v. Russian Federation): Order of the International Court of Justice, 16 March 2022. URL: <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/182/182-20220316-ORD-01-00-EN.pdf> (Last accessed: 08.03.2023).
3. Tchobo D. Russia's Invasion of Ukraine: Creating a Special Tribunal for the Crime of Aggression Would Be a Danger to the Future of International Criminal Law, 2022. SSRN: website. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4078759&download=yes (Last accessed: 08.03.2023).
4. Hathaway O. The Case for Creating an International Tribunal to Prosecute the Crime of Aggression against Ukraine. 2022. Just Security: website. URL: <https://www.justsecurity.org/83117/the-case-for-creating-an-international-tribunal-to-prosecute-the-crime-of-aggression-against-ukraine/> (Last accessed: 08.03.2023).
5. Kreß C. Preliminary Observations on the ICC Appeals Chamber's Judgement of 6 May 2019 on the Jiridan Referral re Al-Bashir Appeal. Occasional Paper Series. 2019. № 8. P. 1 – 30. URL: <https://www.toaep.org/ops-pdf/8-kress> (Last accessed: 08.03.2023).
6. Jurisdictional Immunities of the State (Germany v. Italy: Greece intervening): Judgment of the International Court of Justice, 3 February 2012. URL: <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/143/143-20120203-JUD-01-00-EN.pdf> (Last accessed: 08.03.2023).
7. Case Concerning the Arrest Warrant of 11 April 2000 (Democratic Republic of the Congo v. Belgium): Judgment of the International Court of Justice, 14 February 2002. URL: <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/121/121-20020214-JUD-01-00-EN.pdf> (Last accessed: 08.03.2023).
8. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 08.03.2023).
9. Rule-of-law tools for post-conflict states. Maximizing the legacy of hybrid courts. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, 2008. URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Publications/HybridCourts.pdf> (Last accessed: 08.03.2023).
10. McDonald A. Sierra Leone's shoestring Special Court. International Review of the Red Cross. 2002. Vol. 84, № 845. P. 121 – 142. URL: <https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/other/121-144-mcdonald.pdf> (Last accessed: 08.03.2023).
11. On Establishment of a Special Court for Sierra Leone: resolution. UN Security Council. 14 August 2000, S/RES/1315. UN Digital Library. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/420605> (Last accessed: 08.03.2023).
12. Cerone J. The Special Court for Sierra Leone: Establishing a New Approach to International Criminal Justice. ILSA Journal of International & Comparative Law. 2002. Vol. 8, № 379. P. 379–387. URL: <https://nsuworks.nova.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=&httpsredir=1&article=1367&context=ilsajournal/> (Last accessed: 09.03.2023).
13. Koval D., Soldatenko M. The Tribunal is not only for Putin: ways to hold the Russian elite accountable for the aggression in Ukraine, 2022. European Pravda: website. URL: <https://www.euointegration.com.ua/eng/articles/2022/03/5/7135297/> (Last accessed: 09.03.2023).
14. Corsi J. L. An Argument for Strict Legality in International Criminal Law. Georgetown Journal of International Law. 2017. Vol. 49. P. 1321–1381. URL: <https://www.law.georgetown.edu/international-law-journal/wp-content/uploads/sites/21/2019/10/GT-GJIL190003.pdf> (Last accessed: 09.03.2023).

15. Peskin V. Beyond Victor's Justice? The Challenge of Prosecuting the Winners at the International Criminal Tribunals for the Former Yugoslavia and Rwanda. *Journal of Human Rights*. 2005. Vol. 2, № 4. P. 213–231. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/14754830590952152?needAccess=true&cookieSet=1> (Last accessed: 09.03.2023).
16. Kreß C., Hobe S., Nußberger A. The Ukraine War and the Crime of Aggression: How to Fill the Gaps in the International Legal System, 2023. *Just Security*: website. URL: <https://www.justsecurity.org/84783/the-ukraine-war-and-the-crime-of-aggression-how-to-fill-the-gaps-in-the-international-legal-system/> (Last accessed: 09.03.2023).
17. Chefir Bassiouni M. Former Yugoslavia: Investigating Violations of International Humanitarian Law and Establishing an International Criminal Tribunal. *Security Dialogue*. 1994. Vol. 25, № 4. P. 409–423. URL: https://www.jstor.org/stable/44471477?read-now=1&seq=5#page_scan_tab_contents (Last accessed: 09.03.2023).
18. On Establishment of the International Tribunal for Prosecution of Persons Responsible for Serious Violations of International Humanitarian Law Committed in the Territory of the Former Yugoslavia since 1991: resolution. UN Security Council. 25 May 1993, S/RES/827. UN Digital Library. URL: https://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_827_1993_en.pdf (Last accessed: 09.03.2023).
19. On Establishment of an International Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for Violations of International Humanitarian Law Committed in the Territory of the Former Yugoslavia: resolution. UN Security Council. 22 February 1993, S/RES/808. UN Digital Library. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/243008> (Last accessed: 09.03.2023).
20. Boelaert-Suominen S. The International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia and the Kosovo conflict. *International Review of the Red Cross*. 2000. Vol. 82, № 837. P. 217–251. URL: <https://international-review.icrc.org/sites/default/files/S1560775500075490a.pdf> (Last accessed: 09.03.2023).
21. Caianiello M., Illuminati G. From the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia to the International Criminal Court. *North Carolina of International Law*. 2001. Vol. 26, №2. P. 408 – 455. URL: <https://scholarship.law.unc.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=&httpsredir=1&article=1698&context=ncilj> (Last accessed: 09.03.2023).
22. Case of Prosecutor v. Dusko Tadic a/k/a 'Dule' (IT-94-1): Decision on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction of the International Criminal tribunal for the former Yugoslavia, 2 October 1995. URL: <https://iow.eui.eu/wp-content/uploads/sites/28/2016/04/HR-02-dAspremont-Tadic-Case.pdf> (Last accessed: 09.03.2023).
23. On Establishment of an International Tribunal for Rwanda and Adoption of the Statute of the Tribunal: resolution. UN Security Council. 8 November 1994, S/RES/955. UN Digital Library. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/198038> (Last accessed: 09.03.2023).
24. Schwebel S. The Effect of Resolution of the U.N. General Assembly on Customary International Law. *Proceedings of the Annual Meeting (American Society of International Law)*. 1979. Vol. 73. P. 301–309. URL: <https://www.jstor.org/stable/25658015> (Last accessed: 09.03.2023).
25. Effect of Awards of Compensation Made by the United Nations Administrative Tribunal: Advisory Opinion of the International Court of Justice, 13 July 1954. URL: <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/21/021-19540713-ADV-01-00-EN.pdf> (Last accessed: 09.03.2023).
26. Jinks D. Does the U.N. General Assembly have the authority to establish an International Criminal Tribunal for Syria, 2014. *Just Security*: website. URL: <https://www.justsecurity.org/10721/u-n-general-assembly-authority-establish-international-criminal-tribunal-syria/> (Last accessed: 10.03.2023).
27. Resolution 377 A (V): resolution. UN General Assembly. 3 November 1950, A/RES/5/377. UN Digital Library. URL: [https://www.un.org/en/sc/reperoire/otherdocs/GAres377A\(v\).pdf](https://www.un.org/en/sc/reperoire/otherdocs/GAres377A(v).pdf) (Last accessed: 10.03.2023).
28. Van Schaack B. Options for Accountability in Syria, 2014. *Just Security*: website. URL: <https://www.justsecurity.org/10736/options-accountability-syria/> (Last accessed: 10.03.2023).
29. Case of Prosecutor v. Anto Furundzija (JL/PIU/372-E): Judgment of the International Criminal tribunal for the former Yugoslavia, 10 December 1998. URL: <https://www.icty.org/en/press/furundzija-case-judgement-trial-chamber-anto-furundzija-found-guilty-both-charges-and> (Last accessed: 10.03.2023).
30. Case of Prosecutor v. Slobodan Milosevic (IT-99-37-PT): Decision of the International Criminal tribunal for the former Yugoslavia, 8 November 2001. URL: https://www.icty.org/x/cases/slobodan_milosevic/tdec/en/1110873516829.htm (Last accessed: 10.03.2023).
31. Reisinger Coracini A., Trahan J. The Case for Creating a Special Tribunal to Prosecute the Crime of Aggression Committed Against Ukraine: On the Non-Applicability of Personal Immunities, 2022. *Just Security*: website. URL: <https://www.justsecurity.org/84017/the-case-for-creating-a-special-tribunal-to-prosecute-the-crime-of-aggression-committed-against-ukraine-part-vi-on-the-non-applicability-of-personal-immunities/> (Last accessed: 10.03.2023).